

«ТЕМНА» СТОРОНА ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ ОСОБИСТОСТІ

Іван Заєць – кандидат психологічних наук, науковий співробітник відділу психології праці ІПОД ім. Івана Зязюна НАПН України, vanjuha87@ukr.net

Проблема вивчення професійного успіху особистості – завжди актуальна та досліджується багатьма науковцями з різних країн світу. Одним із важливих аспектів становлення особистості є досягнення нею успіху у соціумі, а саме розкриття потенціалу та професійна самореалізація.

На нашу думку, доцільно розглянути результати досліджень дитинства успішних людей. Так згідно досліджень вчених 400 успішних людей (які описані у книзі Meg Jay «Supernormal»), близько 75% з них мали дуже тяжке дитинство. Зазначимо, що з раннього віку вони: стикалися з багатьма перешкодами; повинні були вирішувати складні питання; бути відповідальними; дорослішати раніше за інших тощо. Необхідно сказати, що якщо дитина успішно долає багато труднощів у дитинстві, то цей механізм вона переносить у доросле життя. Але поряд з цим, вона часто шукає проблеми, щоб потім їх вирішувати. В таких умовах закаляється характер і формуються риси, що необхідні та важливі, наприклад, для підприємців, бізнесменів. Але зауважимо, що якщо ми спробуємо створити таких людей штучно (в інкубаторі), то в нас нічого не вийде. Адже більшість досліджень показують, що якщо дитина проходить через важке дитинство, то скоріш за все, дані обставини матимуть негативний характер. Наприклад: у неї в два-три рази вища ймовірність суїциду, залишитися без роботи тощо. Тобто існує тонка межа, баланс. На цій лінії сходяться: зовнішні обставини, генетика, психіка, виховання тощо. Також важливо зазначити, що якщо стрес буде дуже сильним, то дитина, в більшості випадків, «зламається». Тому такі люди стають успішними, якщо вищезазначені аспекти можуть витримати.

Важливо відзначити, що в останнє десятиліття зростає кількість наукових досліджень, присвячених розумінню «темної» сторони професійного успіху особистості. Чіткого консенсусу, що необхідно або достатньо для того, щоб риса особистості вважалася «темною», не досягнуто. Найбільшу увагу в окресленому проблемному полі приділялося вивченню рис, що отримали назву «темної тріади», які можуть впливати на професійний успіх особистості. Концепт був запропонований

дослідниками Делроєм Л. Полхусом та Кевіном М. Вільямсом у 2002 році. За цей час «темна тріада» проаналізована у великій кількості наукових публікацій та продовжує викликати інтерес дослідників.

Необхідно сказати, що термін «темна тріада» відноситься до поєднання трійки негативних рис особистості – нарцисизму, макіавеллізму та психопатії. Вказані риси названі «темними», оскільки кожна з них стає причиною негативної (контрпродуктивної) поведінки людини у навчанні, спілкуванні, на роботі. Але в той же час деякі компоненти означених рис особистості можуть сприяти професійному успіху особистості [1].

Нарцисизм, як компонент «темної тріади», характеризується завищеним почуттям власної значущості, надмірною потребою у захопленні, зниженням здатності або небажанням співпереживати почуттям інших і міжособистісною експлуатаційною поведінкою. Нарцисизм, як риса має деякі адаптивні аспекти, оскільки сприяє високій самооцінці та впевненості. Згідно досліджень, такі люди мають вищі шанси на досягнення успіху в житті. Також вони заробляють більше, незалежно від рівня інтелекту. А якщо інтелект – високий, то успіх, доволі часто, ще більший. Але зауважимо, що такі люди – маніпулятори.

Макіавеллізм – «використання хитрості й лукавства в керуванні державою або взагалі в адмініструванні». Назва риси є даниною Ніколо Макіавеллі, який у найвідомішій своїй праці («Державець») описав маніпулятивні міжособистісні стратегії в контексті свого історичного часу. Макіавеллізм спричиняє цинічний, маніпулятивний підхід до соціальної взаємодії, ігнорування моральних норм; відображає надзвичайно егоїстичну орієнтацію, при якій особа готова використовувати будь-які засоби для досягнення власних цілей. Макіавеллізм проявляється маніпулюванням та використанням інших, абсолютною байдужістю та черствістю у поєднанні з високо розвинутими комунікативними вміннями та навичками. Носії риси характеризуються як аморальні цинічні особи, орієнтовані у соціальній взаємодії лише на особисту вигоду. Макіавеллізм включає поєднання холодності та цинічного мислення з успішним впливом на інших людей, використанням їх у власних інтересах з неухильним прагненням до статусу, влади,

особистого збагачення, досягненням переваг у всьому [1]. Такі люди, часто, досягають професійного успіху.

Вершиною «темної тріади», яку ми розглянемо детальніше, є **психопатія**. Вона характеризується імпульсивністю, пошуком гострих відчуттів, безстрашністю, схильністю до агресії. Психопатичні особи вирізняються стійкою асоціальною та зухвалою поведінкою, майже повною відсутністю емпатії, черствістю та бездушністю. Вони, як правило, готові зробити або сказати практично все, що завгодно, щоб досягти свого. Такі особи імпульсивні, тож можуть поводитися небезпечно, у деяких випадках навіть скоювати злочини, не зважаючи на те, як їхні дії впливають на інших.

Зауважимо, що згідно статистики, серед менеджерів, управлінців, близько 3,5% психопатів, а серед власників найбільш успішного бізнесу – 21%. Також, згідно мета-аналізу, близько 2% вчених – психопати; мислителів та філософів – 14%; письменників – 20%; художників – 25%. Зазначимо, що цікавими є сучасні статистичні дані серед найбільш успішних людей, що досягли визначного успіху (відомі у всьому світі люди): 17,5% вчених – психопати; мислителів та філософів – 26%; композиторів – 30%; художників – 37%; топових письменників – 46%. На нашу думку, доцільно перерахувати професії в яких зустрічається найбільша кількість психопатів: політики, продавці, телевізійні зірки, священники, журналісти.

Загалом зазначимо аспекти професійного успіху психопатів: вони володіють дуже яскравим шармом, подобаються людям; справляють дуже гарне перше враження; вміють зачаровувати, захопити людей; володіють харизмою, вміють дуже добре говорити тощо. Якщо психопат з вами знайомиться, то часто присутнє відчуття, що він вас давно і дуже добре знає та розуміє краще за інших; говорить вам про речі, які вам ніхто не говорив (речі дуже правильні). І взагалі, складається враження, що психопат бачить всі ваші проблеми і розуміє труднощі. Але необхідно усвідомлювати, що за цією маскою ховається холоднокровний маніпулятор, абсолютний егоїст, який вас обов'язково використає для досягнення своїх цілей.

Також виокремимо «негативні» аспекти професійного успіху психопатів: егоїзм (йому важливі тільки його цілі, а не ви). У них майже відсутня емпатія (є тільки «холодна» емпатія). Наприклад, для психопатів однакове емоційне навантаження можуть мати слова геноцид, зґвалтування, дерево (для них це просто явища навколишнього світу). Вони часто присвоюють досягнення інших; постійно брешуть; проявляють жорстокість; дуже мстиві; можуть публічно принижувати інших.

Необхідно сказати, що більшість психопатів володіють рівнем інтелекту нижче середнього. Тому більшість з них знаходяться у в'язницях. Але, якщо у психопата високий інтелект, то він може подавити свої негативні риси (наприклад: імпульсивність) і стати більш соціально прийнятним, і таким чином досягати успіху.

Чому ми можемо «повчитися» у психопатів? Важливі уроки для нас: у психопатів немає почуття сорому. Слід зазначити, що сором – корисне та продуктивне почуття. Можна сказати, що це – орієнтація у навколишньому середовищі; компас – куди потрібно йти, а куди ні; наша система рамок. Але в той же час сором не дає нам діяти, а також може спричиняти комплекси. А психопат просто розуміє, що зробив помилку і діє далі, його цікавить тільки досягнення цілей. У них відсутня тривожність. Вони не бояться помилок, і взагалі, часто діють для того, щоб робити помилки. Психопати роблять більше за всіх помилок, завжди готові помилятися, адже для них це слабкі місця, які потрібно покращити, а також це потенційні точки зростання даних особистостей. Психопатів цікавлять тільки їх цілі. У психопатів – «холодна» емпатія. Вони не можуть відчувати ваші емоції, але вони їх дуже добре розуміють. Такі особистості часто задають запитання: що відчуває ця людина? що вона хоче від мене? Їм потрібно раціонально розуміти, що відчувають інші люди, для більш ефективного спілкування та маніпуляцій. Психопатам завжди потрібна стимуляція. Як часто говорять: «виходити із зони комфорту». В цьому вони можуть доходити до екстриму.

Зазначимо головні елементи професійного успіху психопатів: вони, зазвичай, починають з професійних низин, але швидко просуваються кар'єрними сходинками; дуже часто вони перебувають у невідомості і це їх ніяк не бентежить; вони роблять багато помилок і тим більше у них шансів на покращення та зростання і на успіх в

цілому; їм не соромно за помилки; вони майже завжди виходять із зони комфорту, просто йдуть вперед, їх нічого не хвилює крім цілей; їм потрібна стимуляція, навантаження, екстрим. Можна сказати, що ці компоненти і є головним секретом їхнього професійного успіху.

Отже, «темна тріада» може допомогти особистості досягти професійного успіху в житті, оскільки її продуктивність зумовлена прагненням особи бути успішною, займати статусні позиції, бути конкурентоспроможною. Таким чином, носії «темної тріади» в різних професійних сферах, використовуюючи поєднання базових рис, можуть створювати різноманітні ніші для власного процвітання.

Література

1. Гордієнко А. В. Темна тріада особистості у творчості та досягненнях студентів / Гордієнко А. В. // Науково-практична конференція "Особистість у просторі проблем XXI століття": програма і матеріали, 10 березня 2022 року Київ, Україна / наук. керівник Чернобровкін В. М. ; Національний університет "Києво-Могилянська академія". - Київ : [Дірект Лайн], 2022. - С. 52-59.
2. Дослідження психопатів [електронний ресурс]: <https://link.springer.com/article/10...>
<https://digitalcommons.wou.edu/pure/v...>
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7953036/>
<https://psycnet.apa.org/record/1941-0...> <https://www.sciencedirect.com/science...>
3. Кореляція між нарцисизмом та успіхом у кар'єрі [електронний ресурс]: <https://www.researchgate.net/publicat...>
4. Креативні професії та їх зв'язки з психопатією [електронний ресурс]: <https://www.sciencedirect.com/science...>